

מועד קטן כז

משה שווערד

בענין כפיית המטה

1. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף טו/א

אבל חייב בכפיית המטה דתני בר קפרא [דף טו/ב] מות דיוקני נתתי בהן ובעונותיהם הפכתיה כפו מטותיהן עליה

2. המאירי על מסכת מועד קטן דף טו/א

אבל חייב בכפיית המטה מדברי סופרים שלא בשום סמך

3. טור יורה דעה סימן שפז

אבל חייב בכפיית המטה ... ואין טעם הכפייה כדי שיצטער שנאמר אם ישן ע"ג הארץ או ע"ג המטה או על חבלי המטה בלא מצע והיא זקופה שיצא אלא טעמא כדתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתיה יהפכו הכל מטתן עליה הלכך אם מצטער עצמו וישן ע"ג קרקע או על חבלי המטה והיא זקופה לא יצא אבל אם הפכה וישן ע"ג קרקע יצא אע"פ שאינו ישן עליה והרמב"ם כתב שלא יצא עד שישן ע"ג מטה כפוייה וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה ...

[1] וכתב א"א הרא"ש ז"ל ועל זה אנו סומכין באשכנז וצרפת שאינן נוהגין בכפיית המטה לפי שדרין בין הנכרים וכל היום נכרים נכנסין ויוצאים בבתים [2] וי"א הטעם לפי שמטות שלהן לא היו ראשיהם בולטין כעין שלנו והיה ניכרם בהן הכפייה אבל מטות שלנו שראשיהם בולטין אינו ניכר בהם הכפייה לא שייך בהם כפייה

• תוספות הרא"ש מסכת סנהדרין דף כ עמוד א

אלא כל מטה שיש לו בבית. והאידנא לא נהוג משום דאמר' בירושלמי דמועד קטן הישן בפונדק אינו חייב בכפייה שלא יאמרו חרש הוא ואנו דרין עכשיו בין הגויים לכך בטלו כפיית המטה, וי"מ דמטות שלהן לא היו ראשיהן בולטין כעין שלנו ונכרין בכפייתן אבל מטותינו שראשיהן בולטין אין היכר בכפייתן.

4. מהרש"א על מועד קטן דף טו/ב

גמ' דמות דיוקני נתתי בהם כו' פרש"י דמות דיוקני בצלם אלקים עשה את האדם עכ"ל. והיינו דמות דיוקני צלם וצורה של שאר כל אדם אבל צורה וצלם של אדם הראשון דיוקני גופיה מקרי כדאמרין בפרק ח"ה בדמות דיוקני תסתכל בדיוקני עצמה אל תסתכל כו' ושם מפורש. ואמר ובעונותיהם הפכתיה. כי בנטילת הנשמה נהפך דמותו וצלמו וע"ש זה אמר הכתוב כי קללת אלקים תלוי שנהפך דמות דיוקנו של מעלה ויש רשעים שגם נשמתם ורוחם נתהפך לבהמה ע"י גלגול כמ"ש בזה בעלי המקובלים:

5. ספר מגדים חדשים

שג היפוך. ובנמוק"י פירש, הפכתי מחיים למיתה. וכ"כ בשטות ריב"צ בעונותיהם הפכתי, שמת המת.

6. קרבן העדה מסכת מועד קטן פרק ג

יכפה הסרסור. היינו המטה שהוא הסרסור לבריאת האדם ע"י הזיווג הנעשה בתוכו:

7. דרשות חת"ס ח"ב שפז [ג]

נודהג' להפוך מראות הלוזאות זו' ימי אבל. נראה לי ילא להם מירושלמי דבש"ס דילן [מ"ק ט"ו:] אמרי' בענין היפוך המטות דמות דיוקני נתתי בכם ובעונותיכם הפכתיה יהפכו הכל מטתן עליה הלכך אם מצטער עצמו וישן ע"ג קרקע או על חבלי המטה והיא זקופה לא יצא אבל אם הפכה וישן ע"ג קרקע יצא אע"פ שאינו ישן עליה והרמב"ם כתב שלא יצא עד שישן ע"ג מטה כפוייה וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה ... [1] וכתב א"א הרא"ש ז"ל ועל זה אנו סומכין באשכנז וצרפת שאינן נוהגין בכפיית המטה לפי שדרין בין הנכרים וכל היום נכרים נכנסין ויוצאים בבתים [2] וי"א הטעם לפי שמטות שלהן לא היו ראשיהם בולטין כעין שלנו והיה ניכרם בהן הכפייה אבל מטות שלנו שראשיהם בולטין אינו ניכר בהם הכפייה לא שייך בהם כפייה

8. ספר שערים מצויינים בהלכה

והנה בזמנינו אין כפיית המטות נוהג, כמש"כ בשו"ע (יו"ד סי' שפו ס"ב), וכיסוי המראות הם תחת כפיית המטה, ומקורו נראה מגמרא לעיל (טו.) דתני בר קפרא דמות דיוקני נתתי בהן, ובירושלמי (פ"ג ה"ה) אף את כפה מיטתך, ואית דמפקי לישנא יכפה הסרסור, ועיי"ש בקרבן העדה, ולכן מכסין לרמו שאין הזמן למצות פו"ר, דע"י המראה מגדוהו עליו, וגם יש לומר משום איסור כיחול לנשים, ולפי דברי הריטב"א הנ"ל אסור גם בבתיים שהאבלים באים לביתם כלילה לישן. אבל אם נאמר דטעם הכיסוי הוא משום שמתפללין בבית האבל, לפ"ז אין צריך לכסות אלא במקום שמתפללין. אבל המנהג שמכסין הכל, ולפ"ז קי"ל כטעם הראשון. ומה שאומרים העולם שמכסין המראות משום רוחות רעות ששורה בדמות המראה, לפ"ז צריכין לכסות גם כל התמונות כמש"כ בסה"ק יערות דבש לרבינו ר' יהונתן אייבשיץ. ובפרט במקום שמתפללין שאסור להתפלל כנגד תמונות.

9. ירושלים במועדה-בין המצרים [קנג]

כיסוי תמונות
וזכוכיות

אאמו"ר זללה"ה פירש [עפ"י הנגלה] טעם המנהג שנהגו לכסות בבית האבל תמונות, משום שהאבל ברוב צערו עלול להבהל בעת החשיכה אם יראה דמויות. [טעמים נוספים יש במנהג זה הן בנגלה והן עפ"י תורת הסוד].

לפי טעם האמור, יש לכסות תמונות הנתונות בזכוכית, בהם עלולה דמות אדם להשתקף. כן יש גם לכסות זכוכיות הנמצאות בכיוון התפילה, כדי שלא ייראה כמתפלל אל הדמות המשתקפת.

10. ר"ן על מועד קטן דף כז"א

מאימתי כפיית המטה. פי' מאימתי מתחילין לנהוג אבילות וכופין את המטות וה"ה לנעילת הסנדל.

11. תוספות רא"ש על מועד קטן דף כז"א

היו לו עשר מטות בעשר מקומות הוא כופה את כולן. פי' שהוא רגיל לישון בהן פעמים כאן ופעמים כאן, ואע"פ שעיקר שכיבתו בבית שמת בו המת:

חמשה אחין ומת אחד מהם כלם כופין. כלומר אע"פ שכל אחד שוכב בביתו ואינן שוכבין בבית שמת בו המת, לפי שאין מיתת המת בבית גורמת הכפייה אבל חובת האבל היא בכל מקום שהוא:

12. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף כז. זוקפין את המטות בערב שבת מן המנחה ולמעלה, ואעפ"כ לא ישב עליה עד שתחשך. בתוס' נסתפקן אי מנחה גדולה או מנחה קטנה. ונ"ל דזה דוקא זקיפת המטות דהוא טירחא גדולה, אבל אין ללמוד מזה להסיון ממנו הבגד הקרוע ולנעול המנעלים, שהרי איתא כאן דלא ישב על המטה עד שתחשך. ובפת"ש (יו"ד סי' ת) הביא משו"ת שיבת ציון (סי' ס) דמותר להסיר מעליו האבלות מזמן מנחה קטנה, דזה ב' שעות ומחצה קודם הלילה, ולקבל שבת עליו. ומשמע דוקא אם מקבל שבת מיד, ובלא"ה אסור לנעול המנעלים. ועי' בש"ך חו"מ (סי' רצ"א ס"ק כב) דמבואר משם דמחצות היום כבר טריד איניש בהכנת שבת. וא"כ לסדר החדרים על מקומם, תלוי הדבר אם צריך הוא להקדים מחצות, או די לו מן המנחה דומיא לזקיפת המטות דהכא. ועי' מש"כ בשמ"ב קונ"א (ה"ד סי' ריט סק"א).

13. רש"י מסכת סנהדרין דף כ עמוד א

דרגש ערסא דגדא - נוהגין היו לערוך מטה ושולחן בבית ולא היו משתמשין בהן כלל, אלא למזל הבית מונחת משום ניהוש, גדא - מזל, ודומה: גד גדי וסנוק לא (שבת סז, ב).

14. חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף כ עמוד א

מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא. פי' רש"י ז"ל למזל הבית מונחת משום ניהוש. ואין פ' נכון דח"ו לא תהא כזאת בישראל דודאי אסור הוא מפני דרכי האמורי ויותר חמור ממנו. אלא יש לפרש שאותה המטה היו עושין לסימן של עושר לומר שיש להם בגדים יותר מכדי צרכן לעשות מטה שלא לצורך ובדרך השאלה קורין אותה המטה העולם מטה של מזל טוב:

15. תוספות הרא"ש מסכת סנהדרין דף כ עמוד א

ערסא דגדא. ולא דמי להא דאמרי' בפ' במה אשה גד גדי וסינוק לא יש בו משום דרכי האמורי דהכא לאו ניהוש הוא אלא כי הא דאמרי' שרא דעניותא נביל שמיה וכשהבית נקיה ויש בה מטה מוצעת אין שר עניות שוכן בבית אלא שרא דעתירותא דנקיד שמיה והוא שוכן במקום נקי וצח.

16. שו"ת רדב"ז מכתב יד - אורח חיים, יורה דעה (חלק ח) סימן קכ

שאלת: ממני אודיעך דעתי, על הא דאמרינן בפרק הנודר מן הירק [בדרים נ"ו ע"א] דרגש ערסא דגדא, ופירשו המפורשים מטה העשויה למזל הבית כהיא דאמרינן (בפסחים) [שבת ס"ז ע"א] גד גדי וסינוק לא, (וכתבו רשב"א) [כי שרא] דעתירותא נקיד שמיה [פסחים קי"א ע"ב] ומצוי בבית השומרים אותו בנקיות, לכך מכינים מטה מוצעת תמיד לנקיות. וקשיא לך דאיכא בזה שמץ ע"ז ושמץ ניהוש, וכתוב כי לא נחש ביעקב וכו'.

תשובה... ולענין ניהוש יש לומר שאין זה ניהוש אלא כענין סימן לחזק המזל, כי הא דאמרינן (בפסחים) [שבת ס"ז ע"ב] גד גדי וסינוק לא, כלומר התחזק מזלי ולא תהיה עיף, אף הכא נמי הכוונה לחזק המזל לא לנחש, וכי הא דאמרינן [חולין צ"ה ע"ב] בית תינוק ואשה דלית בהו משום ניהוש. והר"ר אליעזר ממיץ פירש ז"ל, למזל הבית ואין יושבין עליה שאין לך דבר שאין לו שר מלמעלה והוא שלוחו של מקום. ולכבוד המקום עושים מטה כנ"ל לפרש, דאילו למפרש שהוא סימן טוב בבית נראה ניהוש ורחמנא אמר לא תנחשו, וראיה לדברי הכסא אשר מתקנין לאליהו ז"ל לכבודו עכ"ל והריטב"א ז"ל כתב מטה יתרה שעושין בבית לסימן יפה שיפרו וירבו בבית. והרמ"ה ז"ל כתב, כשהולד נולד היו מקצין לו מטה אחת לשם מזלו ולא היו ישנים עליה, ולסימנא טבא בעלמא הוו עבדי הכי ולא לשם ע"ז, ואותה מטה נקראת ערסא דגדא והוא מלשון העורכים לגד שולחן ע"כ. ולכל הפירושים הך דפרק חלק קשיא, אפילו לפירושי הר"ר אליעזר ממיץ, דהתם נמי אמאי מיהו כעובד ע"ז אימא לכבוד הקב"ה עורך השולחן כדי להראות שהוא משיב עמו לרצון ומשפיע מטובו, ולכך מביא שלימה עם הפיתיון להורות על רבוי השפע, ולחם הפנים לפניו תמיד יוכיח.

17. רש"י מסכת סנהדרין דף כ עמוד א

ערסא דצלא - מטה של עור, ותולין רצועות בשפת העור סביב, וכשרוצין לנטותו עונבין הרצועות בארוכות המטה, וכשמתיירין אותה הוא נופל, והן הן קרביטין, וחס הוא עליו לכפותו שלא יתקלקל העור בלחלות הקרקע. שלא היו ראשי כרעיו גבוהין מסירוגו למעלה, וקאמר תנא קמא: זוקפו על דופן הכרעים וארוכותיו למעלה, ואמר ליה רבן שמעון: מתיר קרביטין והוא נופל.

18. ספר מגדים חדשים

והנה בענין ברכת בשמים כמו"ש אס האבל יברך, יש דעות באתרוגים, להכנה"ג באו"ח (סימן רנז) כתב בשם האבודרהם דאבל לא יברך על הבשמים. ועיין בברכ"י שם ובשירי ברכה שם ובכרך לאדן (דף קנה ע"ב) דהמנהג לברך וכן ראוי להורות ע"ש. ועיין מה שז"יין בזה בדרכי חיים ושלוס (סימן תמרלא אות ב'). והפמ"ג באו"ח שם (א"א סק"ה) כתב דאפשר טעם האבודרהם, משום שאבל אין זוכה לנשמה יתירה בשבת שבעצבות אין השכינה שורה, או יאמר נפש יתירה כשמענג בתענוגי השבת ואבל אין מענג. והפמ"ג מסיים ומ"מ אין איסור לאבל להרים ולברך כמו שאר ברכת הנהנין ע"ש. והוא חידוש גדול מש"כ דאבל אין לו נשמה יתירה. וראיתי בשו"ת עמודי אש

19. ספר מגדים חדשים

בראשונה היו מגלין פני עשירים ב'. פ"י הר"י מלוניל, כלומר בשעת ההספד כדי להתחמם עליהם ולהרבות צניקה ולומר ראו פלוגי שפניו יפות ושמות ואיך יאכלנו התולעת. וכ"כ בנמוק"י וחי' הר"ן. ויש להעיר מהמבואר בהוריות (יג ב) המסתכל בפני המת קשה ללימוד. ואפשר עפ"ימש"כ במרומי שדה הוריות שם, דהקפידא הוא דוקא במסתכל הרבה ולא צראה לחוד ע"ש. וראיתי בקוג' ספר זכרון (ח"ב אות כה) שעמד בזה, וכתב ליישב כן ע"ש. ובענין החילוק בין הסתכלות לראיה, עיין מה שז"יין בשדי חמד (מער' ה' כלל נה). וע"ע בטהרת המים (מער' ה' אות עז), העמק שאלה (שאלתא נב אות א'), פרדס יוסף פ' צא (ע' סג). ובענין האיסור להסתכל בפני המת יש להעיר במש"כ מהרח"ו ז"ל בשער רוח"ק (דף ח' ע"ב), שלא להסתכל באנשים הנהרגים ע"י תלייה וכיוצא בה, שפוגם מאד בנפשו של אדם

20. ספר מגדים חדשים

אבל יום ראשון אסור לאכול לחם משלו. כתבו התוס', יום ראשון אסור לאכול משלו, אפילו אוכל כמה פעמים בלוחו יום, דלא קמני סעודה ראשונה. ודעת הרא"ש ושא"ר ראשונים דאינו אסור אלא סעודה ראשונה בלבד, וכ"פ בשו"ע יו"ד (סימן שעה ס"א) ע"ש. והנה בטור יו"ד (ס"ג) נסתפק, באכל של אכל ביום הראשון כלל, אם מותר לו אח"כ ביום השני לאכול סעודה ראשונה משלו, וסיים והדבר צריך תלמוד. ובשו"ע ס"ג (ס"ג) פסק, אם רצה האכל של אכול ביום הראשון, מותר לאכול משלו אפילו סעודה ראשונה ע"ש. ויש להעיר מדברי התוס' כאן שהוכיחו מדלא קמני סעודה ראשונה ש"מ דאפילו אוכל כמה סעודות בלוחו יום אסור לאכול משלו. והרי אי היה קמני סעודה ראשונה, הוה אמינא דגם ביום השני סעודה ראשונה אסור, לכן אמר יום ראשון, אכל אח"כ אפשר דגם ביום ראשון אינו אסור אלא סעודה ראשונה בלבד. ומוכח קצת דס"ל להתוס' דגם ביום השני אם לא אכל ביום הראשון, אסור לו לאכול משלו. ויש לדחות דכוונת התוס' דהול"ל יום ראשון סעודה ראשונה כו'.

21. תוספות מועד קטן דף כז/ב

בכליכה - ... וכל זה שלא לבייש מי שאין לו וכן איתא במסכת בכורים (פ"ג מ"ז) בראשונה מי שהיה יודע לקרו' כו' ומאותה ההלכה מביאין ראיה להא דאמר שמנה פסוקים שבתורה יחיד קורא אותם דלא בעי למימר שלא יקרא שליח צבור עמו כי בימיהם לא היה קורא שליח צבור עם הקורא ומה שרגילים עתה לקרות זהו מפני כבודו של קורא שלא לבייש מי שאינו יודע וכדאמר גבי בכורים בראשונה מי שהיה יודע לקרות קורא ומי שאינו יודע לקרות (אינו קורא) מקרין אותו נמנעו מלהביא בכורים התקינו שיהו מקרין את הכל (בכורים פ"ג מ"ז):

22. ריטב"א על מסכת מועד קטן דף כז/ב

כל המקשה על מתו יותר מדאי על מת אחר הוא בוכה. פי' שנראה כמי שמתאונן על הדיין וקורא תגר ולפי' פנקסו נפתחת לפניו והולך:

23. תוספות רא"ש על מועד קטן דף כז/ב

כאלו חרב מונחת לו בין יריכותיו. ירושלמי למה הדבר דומה לכיפה של אבנים נודעזעה אבן אחת נודעזעו כולם, כן כשאירע הדבר לאחד מבני הבית ידאגו כל בני הבית (ויתנו) [ויהיו] חרדים במעשיהם ויתנו לבם לשוב, ודכותה מת אחד מן האחים ידאגו כל האחין. ירוש', כל שבעה החרב שלופה, שלשים יום היא רופפת, אחר י"ב חודש חוזרת לתערה:

24. ירושלים במועדה-בין המצרים [רכו]

רכו. האם בתשעה באב צריך לעמוד מפני זקן או ת"ח שעובר, או שהדבר דומה לאבילות דיחיד, שם נאמר³¹⁴ שאין חייב לעמוד מפני ת"ח וזקן?
תשובה: צריך עיון, נראה שאין צריך לעמוד, ואינה נחשבת קימה שיש בה הידור.³¹⁵

314. עי' יו"ד ס"י שעו סעי' א.
315. וכמשי"כ בהגהות רע"א או"ח ס"י תקנט סעי' ג. ויו"ד ס"י שעו סעי' א.